

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ.

1. Поняття прав людини. Людська гідність як основа прав людини.
2. Класифікація прав людини. Нормативні та наукові класифікації прав людини. Покоління прав людини.
3. Міжнародні стандарти прав людини: поняття, ознаки, види.
4. Гарантії прав людини: поняття, види.

Питання для самоконтролю.

1. Чому людська гідність є основою прав людини у ліберальній їх концепції?
2. Що є джерелом прав людини у сучасному розумінні – держава, потреби людини чи щось інше? Відповідь обґрунтуйте
3. Що означає словосполучення «громадянські права людини»? Які права за змістом людських потреб Ви віднесете до громадянських?
4. Чи відрізняється зміст понять «права людини», «людські права» й «права та свободи людини і громадянина»? Як вони співвідносяться з поняттям «міжнародні стандарти прав людини»?
5. Що «стандартного» в правах людини?
6. У яких актах закріплені універсальні міжнародні стандарти прав людини?
7. Які органи гарантують здійснення, охорону й захист універсальних міжнародних стандартів прав людини?
8. У яких актах закріплені регіональні міжнародні стандарти прав людини?
9. Які органи гарантують здійснення, охорону й захист регіональних міжнародних стандартів прав людини?
10. Чи передбачені санкції до держав за недотримання міжнародних стандартів прав людини?
11. Які обов'язки держави випливають із зобов'язання поважати (гарантувати) права людини, закріплені у міжнародних стандартах прав людини? Хто визначає ці обов'язки?

Практичні завдання.

1. **Опрацюйте** Рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті

82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) у справі № 6-р(П)/2021 від 16.09.2021 і дайте відповіді на запитання:

1.1. Як розуміє людську гідність КСУ?

1.2. Які аргументи він використовує для обґрунтування свого розуміння людської гідності?

1.3. Чому, на думку КСУ, людська гідність є сутнісною основою інших прав людини?

1.4. У чому, на думку КСУ, полягає зв'язок між надією на звільнення та людською гідністю?

1.5. Які обов'язки держави впливають із право людини на повагу до її гідності з погляду КСУ?

2. Опрацюйте короткий виклад «справи спелеологів» і дайте відповіді на запитання.

У вигаданій державі Ньюгарт 4300 р. н. е. Верховний суд розглядає справу чотирьох людей, яких суд нижчої інстанції засудив до страти за вбивство їхнього товариша. Головний суддя зачитує обставини справи. П'ятеро спелеологів досліджували печеру, коли раптом обвалилася порода, яка відрізала їм єдиний шлях нагору. Розпочалась рятувальна операція, але їхній порятунок був складним та небезпечним завданням. Десять робітників загинуло при спробі викопати тунель. На дванадцятий день рятувальники встановили з ними радіозв'язок і повідомили, що потрібно не менше як десять днів, щоб визволити їх з полону. Спелеологи запитали, чи вистачить їм запасів їжі на цей термін, і отримали відповідь, що, на жаль, вони не можуть розраховувати, що бодай хтось із них залишиться живим на момент закінчення рятувальної операції. Тоді один зі спелеологів спитав, чи зможуть вони вижити, якщо принесуть в жертву і з'їдять одного з них. Рятувальники неохоче визнали, що це єдиний спосіб протриматись, але ніхто — ні лікар, ні священик, ні філософ — не наважився дати їм таку пораду. Після цього радіозв'язок обірвався. Лише через тридцять днів рятувальники нарешті викопали тунель, і четверо спелеологів вийшло назовні. Вони розповіли, що один із них запропонував вибрати жертву шляхом жеребкування і дістав гральний кубик, який мав з собою. Решта погодилися, але в останній момент автор ідеї змінив свою думку і запропонував почекати ще тиждень. Проте інші вирішили діяти негайно і кинули жереб, який випав саме на цього нещасного спелеолога. Після цього вони його вбили і з'їли.

Головний суддя запропонував залишити вирок суду без змін, оскільки факт свідчить сам за себе: спелеологи умисно позбавили життя людину, а отже вчинили злочин, який має бути покараний. Враховуючи обставини справи, він,

однак, також визнав за доцільне звернутися з клопотанням про помилування до президента — останнього, хто міг би врятувати їх від страти. Після цього виступили четверо інших суддів верховного суду.

Перший суддя запропонував відхилити клопотання про помилування й натомість виправдати всіх підсудних. Його аргументи ґрунтувались на двох ідеях. По-перше, перебуваючи в полоні, спелеологи були відрізані від дії національного права й опинилися в “природному стані”, в якому єдиним законом міг бути лише договір, укладений між ними самими. По-друге, він розмежував букву закону та інтерпретацію його мети і заявив, що законодавець не мав на меті засуджувати людей, які опинилися в такому безпорадному становищі.

Другий суддя рішуче заперечив: “За яким правом ми можемо ставати судом природи?” — обурився він. Після цього цей суддя утримався від рішення і відмовився брати участь у подальших дебатах.

Третій суддя також не погодився з першим і запропонував залишити вирок без змін. На його переконання, закон має найвищу силу, і якщо суд ставитиме свою інтерпретацію його мети понад його формальними вимогами, він знівелює саму ідею права. Він також відхилив клопотання про помилування, пояснюючи це тим, що жодна гілка влади не повинна втручатися у справи іншої.

Четвертий суддя став на бік першого і також заступився за підсудних, але аргументував це по-іншому. За його словами, “владу над людьми мають не закони й абстрактні приписи, а інші люди”. Він також навів результати соціологічного опитування, згідно з яким 90% громадян держави хочуть бачити спелеологів на волі. Цей суддя, однак, вирішив не звертатись до президента з клопотанням про помилування, а беззастережно виправдати всіх підсудних, оскільки, знаючи президента, він припустив, що від нього марно чекати милості у цій справі.

Отже, судді верховного суду поділилися порівну: двоє виступили за страту, а двоє — за помилування. Як наслідок, справу передали президенту, який відмовився помилувати спелеологів, і їх усіх чотирьох повісили.

*(Короткий виклад “Справи спелеологів”, яку у 1949 році описав філософ права Лон Фуллер в журналі *Harvard Law Review*).*

Яких прав людини стосується ця справа?

У випадку конкуренції прав різних людей, чийм правам, на Вашу думку, треба віддавати перевагу і чому?

Чи прийнятно, з Вашого погляду, обирати варіант власної поведінки, який призведе до порушення права іншої людини, для уникнення гірших наслідків для себе та/або для інших людей?

Чи виправдовує порушення права людини погодження цієї людини на застосування справедливої процедури, за результатами якої право

когось із учасників процедури буде порушено – для уникнення гірших наслідків для всіх?

Які аргументи навели судді щодо вирішення цієї справи?

З якого праворозуміння, на Вашу думку, виходили судді, вирішуючи цю справу?

Як би вирішили цю справу Ви і якими були б Ваші аргументи?

3. Опрацюйте запропоновані нормативні положення і надайте відповіді на запитання (це завдання по окремим питанням може виконувати декілька студентів).

«Право на життя»

1. *Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.* 2. *Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:*

a) *для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;*

b) *для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;*

c) *при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.»* (ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)

«Право на повагу до приватного і сімейного життя»

1. *Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.* 2. *Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»* (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)

«Свобода вираження поглядів.»

1. *Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.*

2. *Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.»* (ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)

«1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.» (ч.1 ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Які фактори дозволяють обмежувати норми, що є стандартами прав людини?

Який інтерес домінує у зазначених межах прав – публічний чи приватний?

Рекомендовані джерела.

1. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Київ, 2018 URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_copy-1.pdf
2. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3716/1/%D0%9C%D0%9F%D0%A1%D0%9F%D0%9B_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_05.06.19.pdf
3. Рабінович П. М. Буттєві права і свободи людини. *Основи теорії та філософії права*: навчальний посібник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Львів: Видавничий центр юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. 20 с.
4. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1 (84). С. 19-29
5. Рабінович П. М. Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навчальний посібник. К: Атіка, 2004. С. 4-30.
6. Колесніченко Н.М. Універсальність прав людини. Наукові праці. Політологія. 2012. Випуск 166. Том 178. С. 31-35